

ÉRTEKEZÉSEK

A TÖRTÉNETI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

Harmadik kötet. 1873.

I. szám. Egy föbenjáró per a XVII. századból. *Nagy Ivántól*. 1873. 33 l. 10 kr. — II. szám. Adalék 1352-ből az Arany bulla néhány cikkének alkalmazásához és magyarzásához. *Wenzel Gusztávtól*. 1873. 15 l. 10 kr. — III. Szám. Adalék az erdélyi szászok történetéhez az Andreanum előtti időből. *Wenzel Gusztávtól*. 1873. 24 l. 10 kr. — IV. Szám. Treutsini Chák Máté kortársai. *Botka Tivadartól*. 1873. 71 l. 30 kr. — V. Szám. Rajzok Erdély államéletéből a XVIII. században. *Szilágyi Ferencztől*. 1873. 135 l. 50 kr. — VI. Szám. Tanulmányok a gothok művészetéről. *Henszlmann Imrétől*. 1874. 24 l. egy képtáblával 10 kr. — VII. Szám. A magyarországi avar-leletekről. *Pulszky Ferencztől*. 1874. 12 l. 10 kr. — VIII. Szám. Felsőbüki Nagy Pál emlékezete. *Tóth Lőrincztől*. 1874. 64 l. 30 kr. — IX. Szám. Palógyay Imre emlékezete. *Keleti Károlytól*. 1874. 10 l. 10 kr. — X. Szám. Magyarországi tanárok és tanulók a bécsi egyetemen a XIV. és XV. században. *Fraknoi Vilmostól*. 1874. 92 l. 30 kr.

Negyedik kötet. 1874.

I. Szám. Nápolyi történelmi kutatások. *Óváry Lipóttól*. 1874. 17 l. Ára 10 kr. — II. Szám. Stibor Vajda. Életrajzi tanulmány. *Wenzel Gusztáv* rendez tagtól. 70 kr. — III. Szám. Júda, Izrael és Aram. Történelmi tanulmány. *Beóthy Leótlól*. 60 kr. — IV. Szám. Az egri vár 1687-diki feladásának alkupontjai és a törökök maradványai Egerben. *Balassy Ferencz* lev. tagtól. 50 kr. — V. Szám. A pellaq kérdés mai állása s a jobbágyok a helleneknél és rómaiaknál. *Ribáry Ferencztől*. 30 kr. — VI. Szám. Pemifinger Márk szász gróf élete. *Fabritius Károly* lev. tagtól. Ára 1 fnt.

Ötödik kötet. 1875.

I. Szám. Révay Péter és a szent korona (1619—1622). 44 l. 40 kr. — II. Szám. Ifj. Bárány Wesselényi Miklós. Élet- és korrajz. *Szilágyi Ferencz* lev. tagtól. 50 kr. — III. Szám. A Szörény vármegyei hajdani oláh kerületek. *Pesty Frigyes* l. tagtól. 40 kr. — IV. Szám. Nádasdy Tamás első követsége Erdélyben 1640. *Szilágyi Sándor* rendez tagtól. 30 kr. — V. Szám. Idősb. b. Wesselényi Miklós. Élet- és korrajz. Írta *Szilágyi Ferencz* l. tag. 50 kr. — VI. Szám. Házasság-tervezés Erzsébet Anglia királynője és Károly osztrák főherceg között 1559—1561. *Wertheimer Edéltől*. 45 kr.

Hatodik kötet. 1877.

I. Szám. Margum és Contramargum helyfokvése. *Ortvay Tivadar* lev. tagtól. 45 kr. — II. Szám. Az utolsó Árpádházi király trónra lépte. *Nagy Iván* r. tagtól. 20 kr. — III. Szám. Emlékbeszéd nagyajtai Kovács István fölött. *Szilágyi Sándor* r. tagtól. 10 kr. — IV. Szám. A germanizálás történelméből a két magyar hazában. *Szilágyi Ferencz* l. tagtól. 20 kr. — V. Szám. A Ghyeczék Erdély történetében, különös tekintettel a kormányzási intézményre. *Jakab Elek* l. tagtól. 40 kr. — VI. Szám. Az alsó-magyarországi bányavárosok küzdelmei a nagy-lucsei Dóczyakkal. *Wenzel Gusztáv* r. tagtól. 40 kr. — VII. Szám. Kritikai adalékok Margum történetéhez. *Ortvay Tivadar* l. tagtól. 30 kr. — VIII. Szám. Emlékbeszéd Czindár Mór m. akad. l. tag felett. *Ipolyi Arnódtól* r. tagtól. 20 kr. — IX. Szám. Brankovics György rácز despota birtokviszonyai Magyarországon és a rácز despota czím. *Pesty Frigyes* lev. tagtól. 30 kr. — X. Szám. Carrilo Alfonz diplomatai működése (1594—1598.) *Szilágyi Sándor* m. akad. r. tagtól. 30 kr.

Hetedik kötet. 1878.

I. Szám. Nagyvárad elvesztése 1690-ban. *Deák Farkas* l. tagtól. 20 kr. — II. Szám. Adatok a »Nagy« Csáky István életéből. *Deák Farkas* l. tagtól. 20 kr. — III. Szám. Tanulmányok Erdély XVIII. századbeli jogtörténetéből. *Jakab Elek* l. tagtól. 40 kr. — IV. Szám. Ludányi Tamás egri püspök. *Balassy*

SZERÉMI EMLÉKÍRATA

KIADÁSÁNAK HIÁNYAL.

A BÉCSI CODEX ALAPJÁN

ÍRTA

Dr SZÁDECZKY LAJOS D. T.

(OLVASTATOTT A II. OSZTÁLY 1892. MÁJ. 9-KI ÜLÉSÉN.)

BUDAPEST.

KIADJA A MAGYAR TUD. AKADÉMIA.

1892.

ELŐSZÓ.

»Szerémi György élete és emlékirata« cz. kútfőtanulmányomnak mintegy folytatásául és kiegészítéskéül szolgál ez az értekezés, illetőleg összeállítás »Szerémi Emlékirata kiadásának hiányai«-ról.

Szerémi nagybecsű történeti munkája, a mohácsi vész korabeli Magyarországról, 35 év óta közkincsét képezi a magyar történetírásnak, mióta a nagy érdemű és most már b. e. Wenzel Gusztáv azt a bécsi cs. és kir. könyvtárban őrzött egyetlen kézírati példányból az Akadémia Monumentái között a »Magyar Történeti Emlékek« legelső köteteként 1857-ben közrehoesátotta.

Ámde a mily nagybecsű ez az emlékirat, épen annyira megnehezítette használatát az a tömértelen sok hiba és tévedés, mely részint magában az író munkájában, részint a kiadásban előfordul.

A használat nehézségeit fokozta az is, hogy eddigelé nincs kimutatva, hogy a hibák és hiányok közül mennyi irándó a szerző, vagy másoló s mennyi a kiadás rovására.

Ezekkel a nehézségekkel nekem is meg kellett küzdenem, midőn Szerémiről fentebb említett tanulmányomat írtam. De ugyanakkor arról is meggyőződtem, hogy hasznos szolgálat volna a magyar történetírásnak s itt az ideje már 35 év múltán, hogy Szerémi kiadása kijavíttassék.

Ebből a czélból lekértem Bécsből az emlékiratot megőrzött XVI. századi codexet s azt gondosan összeolvastam a nyomtatott kiadással.

Ez összeolvasás eredménye az, hogy a kiadást annyira hiányosnak és hibásnak találtam, hogy az teljesen kijavítható csak egy új kiadás által lesz lehetséges. De addig is, míg erről a M. T. Akadémia gondoskodnék, kijavított ny. példányomból összeállítottam a leglényegesebb hibákat s azokat alább a következő fejezetek alatt közlöm:

I. Kritikai szempontok.

II. Általános hibák.

III. Kihagyások.

IV. Lényegesebb eltérések.

V. Pótlék Szerémi emlékiratához:

1. Adalék Mátyás király történetéhez. Bécs ostromához.

2. Pótlék a Lajos király haláláról szóló kesergő levélhez.

Szerémi emlékiratának megértését és használhatóságát ezek, hiszem, hogy lényegesen meg fogják könnyíteni.

Végül szíves köszönetet kell mondanom Szilágyi Sándor bp. egyet. könyvtárigazgató úrnak a bécsi codex szíves lehozatásáért s a kolozsvári egyetemen a történeti seminarium azon hallgatóinak, kik az összeolvasásnál beteken át segítségénre voltak.

Kolozsvárt 1892. június hó.

SZÁDECZKY LAJOS.

I. Kritikai szempontok.

Szerémiről írt értekezésemben kimutattam az ő Emlékiratának kütfői értékét; itt az Emlékirat kiadásának hiányait és hibáit akarom feltárni a bécsi codex alapján.

A kézirat áttanulmányozásánál három főczél lebegett előttem: 1. hogy a nyomtatott kiadás alapján alkotott ítéleteimet a kézirat által igazoljam, vagy esetleg módosítsam; 2. hogy a kézirat sajátkezű eredeti, avagy másolati voltát (ha lehet) felderítsem; 3. hogy a kiadás hibáit kijavítsam.

A mi már most I. Szerémiről alkotott ítéleteimet illeti, azokon a kézirat gondos átvizsgálása után csak annyiban kellett változtatnom, a mennyiben pl. egy s más, eredetileg Szerémi hibájául felrovott dolgot, a kézirati szövegnek a kiadástól eltérő volta alapján a kiadás rovására kellett átírnom. Így hogy példát idézzek: a kiadásban (7. l.) olvasható *Lagus* szó (Hunyadi László neve), melyhez Wenzel jegyzetben hozzá teszi, hogy »azaz *Ladislauß*«, a kéziratban helyesen van írva *Ladislauß*-nak (a »d« betű meghurkolásával rövidítve »Laßus«-nak), épügy, miként előtte és utána több ízben. Vagy pl. a kiadásban álló »*adalmaciam*« helyett (melyhez Wenzel jegyzetben azt írja, hogy »azaz ad Alemanniam Németországba, mert Dalmáciáról nem lehet itt szó«, a kéziratban »*ad almaniam*« áll. — Avagy (hogy még egy jellemző példát idézzek) a kiadásban az áll, hogy *Ania*, a mit Wenzel jegyzetben úgy magyaráz, hogy »értetik Onod.« Én a kiadás nyomán azt írtam, hogy *Ania*-t bizonyára *Szina* helyett írta a másoló, mert a *szinai* csatára történik ott (282. l.) allusio. Ámde most azt látom, hogy a kéziratban *Scina* áll; helytelen tehát a kiadás, s a másolónak felsorolt hibát a kiadás rovására kell átírnom. Eltekintve ezen és hasonló részleges módosításoktól, egész-

ben véve a kézirat átvizsgálása megerősített Szerémiről a nyomtatott kiadás alapján alkotott ítéleteimben.

A mi 2. a kézirat *sajátkezű eredeti*, vagy *másolat* voltának kérdését illeti: arra nézve a bécsi kézirati példány nem nyújt döntő *külső* bizonyítékot, csak ugyanazon *belső* okokat erősíti meg és szaporítja (mert Wenzel a másoló igen sok hibáját kiigazította), melyeket a másolat ismertető jelei gyanúnt felhozottam. — Semmi kétség sem lehet alfelől, hogy a kézirati példány a XVI. század közepéről származik; de hogy azt maga Szerémi írta volna, azt semmi sem bizonyítja. Az ellenkezőre inkább utalni látszik az a körülmény, hogy a kézirat sokkal tisztább, hogysém első fogalmazvány lehetne; alig van benne az író kezétől több, mint egy-két javítás s néhány oldalbetoldás. A mi lényeges és nagymérvű javítás van benne, az más, közel egykorú kéztől származik. Úgy látszik valamelyik történetíró (és pedig magyar)¹⁾ javította át s látta el a tartalmat-jelző oldaljegyzetekkel. Ezeknek a javításoknak Wenzel a kiadásnál csak egy részét tünteti fel, néhol egészen elhagyja, néhol pedig minden megjegyzés nélkül veszi át, mintha az eredetiben állott volna úgy. Így az olvasó nem tudhatja, mi a Szerémié s mi a javítóé. — Egy-egy helyen Wenzel

¹⁾ Magyar javítóra vall pl. hogy »Himenensis«-t kijavítja »*Homonensis*«-re, (32. l.) Honomia-t Homonay-ra, (102. l.) Hymenam-ot Homonam-ra, (218); a magyar nevek tisztán s magyarosan írása. Pl. »Blasius magister aurifaber« mellé ezt írja »Blasius *Euelwes*« -stb. (79. l.) A 88. lapon előforduló *Blasko* mellé előbb ezt írta: Credo hunc Blasco esse *Selyok Balas*, majd ezt kihúzáván, mellé teszi, hogy »*Oláh*« Blasko; »Stephanum Bardi« mellé ezt írja: »Laudat rex Bardi *Istvan*« (101.) Prini mellé *Perini*-t ír (145. laphoz); »edes *Giur papum*«-ot kihúzáva, azt írja fölébe, hogy »*athyanfia*« (162. l.); Ladon claustrum mellé *Laad* claustrum-ot ír (176. laphoz.); »agitabant... Lucam Mariam« mellé ezt teszi: »Occiditur Maria Lukachy« (181. laphoz). Mindezek kétségtelenül bizonyítják, hogy magyar ember javította, és pedig a történelemben jártas, talán épen történetíró. Nem volt módomban (távol az eredeti kéziratoktól) hogy összehasonlítsam, vajjon nem *Verancsics* avagy *Istvánfi*, vagy más magyar történetíró kézírata-e a javítás. A vett facsimilék alapján lehet, hogy még szerencsés leszek ezt is eldönteni: addig mint nem megoldhatatlan, nyílt kérdésre felhívom a szakemberek, főképp Bécsben lakó történetíróink figyelmét.

maga is pótolja, s javítja a szöveget, nem mindig szerencsésen.

Hogy ezeket is példával illusztráljam, így pl. az eredeti kéziratban ez áll Mátyás királyról: »et in campo Zeghed juxta fluvium *Zeghed castorem fecit*«. Ezt a javító így igazította ki: »et in campo Zeghed juxta fluvium *Ticie et Maros castra metatus est*«. Wenzel egyikből is másikból is átvéve valamit, így adja ki: »et in campo Zeghed castorem fecit, juxta fluvium *Ticie et Maros*«. A castorem fecit mellett jegyzetbe teszi, hogy a javító castra metatus est-et ír, de hogy az eredetiben fluvium *Zeghed* állott és ezt a javító igazította ki *Ticie et Maros*-ra, azt nem említi. (12. l.) — Vagy, hogy egy más példát idézzek, Szeréminél ez áll: »Quotidie siciebant arcem Turcarum *Zendory de manibus suis*«; a javító az utolsó szavakat elrontotta »ad manibus *suas*«-ra; s Wenzel minden megjegyzés nélkül így közli a kiadásban (17. l.) Ugyanott a kéziratban »*Bodokw*« áll (helyesen), Wenzel a javító által elrontott »*Boldokw*«-nak közli (17. l.), a kéziratban több helyütt előforduló *cavellam*, *cavellas*-t a javító *caballam*, *caballas*-ra igazítja s a kiadásban így áll minden megjegyzés nélkül (62. 99. 169.). Néhol a javító kéz változtatását vagy betoldását *zárjelbe* teszi, néhol azonban teljesen ignorálja. Másutt ő maga csinál betoldásokat, hol zárjelben (pl. a 235. l. ad oppidum Homona,) hol a nélkül (pl. a 1. l. duos germanos *habebat*). Úgy hogy a kiadásból nem tudhatjuk tisztán: mi a Szerémi szövege, mi a javítóé s mi esetleg a Wenzel javítása, avagy pótlása. Még a lap aljára tett megjegyzések sem tájékoztatnak kellőleg a javítás kitől származásáról. Így pl. a kéziratban ez áll: ab *Agavena* gente; a javító felibe írta: »a Turciss«; Wenzel jegyzetbe teszi: »értetnek a törökök«. (2. l.) Vagy a szövegben ez áll: »*biborare*«; jegyzetben: »*javítva liberare*«; alább a szövegben álló »currum hornavit« mellett a jegyzetben ez olvasható: »*javítva oneravit*«. Mindkét javítás azonban a Wenzelé, és pedig az utolsó elég szerencsétlen, mert a hornavit = ornavit és nem oneravit. (243. l.) — Ilyen téves javítás az is, midőn e mellé: fugiebant ad *mirum* (csodájára szaladtak), megjegyzi, hogy »azaz murum« (91.).

Megjegyzendő az is, hogy az oldaljegyzeteket Wenzel

csak az elején veszi figyelembe és közli jegyzetben, később elhagyja. A kiadás tehát e tekintetben is hibás és ingadozó, — és e tekintetben is javításra és pótlásra vár.

Hogy a kézirat annyi sok javítást igényelt, az ugyan magában nem döntheti el a sajátkezű eredetiség vagy másolat kérdését; de inkább ez utóbbira vall, feltűnő s az írótól alig származtatható hibái mellett.

Tartozom azonban a részrehajlatlan történeti kritika követelményeinek annak felemlítésével is, hogy egy körülmény mégis gondolkozóba ejtett, vajjon nem a Szerémi sajátkezű kéziratával van-e dolgunk? S ez az, hogy a kéziratban néhány (5 nyomt.) sor kétszer íratván, a másodszer írott rész az elsőtől lényegbe vágó eltérést mutat, a mi önálló fogalmazványnak látszik. S ez az egyik lap alján álló pont a következő: »Mors Ludovici regis est causa Hungarorum; sed regnum eorum non est causa Hungarorum, quod perliderunt; hawd potius causa Germanorum, de quibus scriptum est et testimonium habemus sub arma protonotariorum etc.« A másik lapon kezdődőleg a »Mors Ludovici regis«-től ismétlődő pontban ezek az eltérések észlelhetők: »non est causa« helyett »non sunt in causa«; s a »de quibus« után ez áll »causis eorum scriptum est in testimonium in alia istoria cronicis per protonotariorum sub arma eorum in Strigonic arcis.« — (409. l.)¹⁾

Nincs kizárva a lehetősége, hogy ez a szövegbeli különbség is a másolótól eredhet, hogy ő maga észrevévén hibás leírását, és néhány szó kihagyását, még egyszer újra írja s némi csekély stylaris változtatást is enged meg magának. De ha ez mégis Szeréminek magának a kezére vallana: annál sötétebb színben tüntetné fel íróját, mert így mindazt a stylaris és leírási hibát, mind azt a chronologiai zűrzavart, a mit részben a másoló rovására véltem írhatni, neki magának kellene tulajdonítanunk. Ez az ő lelki szegénységét még elszomorítóbb alakban tüntetné fel s történetének megbízhatóságát nagy mértékben csökkentené.

Én az ingadozó mérleg serpenyőiben több nyomatékok látok a kézirat másolat —, mint sajátkezű eredeti voltának bizonyítására.

¹⁾ Wenzel csak az utóbbi közli minden megjegyzés nélkül.

A mi 3. a kiadás minéműségét illeti, ez a kézírassal való összeolvasásból nagyon hibásnak bizonyult. Alig van a kiadásnak 410 lapja között egy is, a mely teljesen megegyeznék a kézirat szövegével s több lap van olyan, a melyen 4—5 értelemzavaró hiba fordul elő.

Wenzel »felette nehezen olvasható«-nak mondja a codexet, melyvel »több évig foglalkodott«. — Én a codexet nehezen olvashatónak nem találtam, mert szép kerek betűi s karakteristikus, erőteljes, egyöntetű írása mellett a palaeographnak nehézséget legfőlebb egyes eltorzított szavak kiolvasásában okozhat, de egészben véve nem. — A kiadás hibái nem is mind a téves kiolvasásból eredtek, hanem nagyrészt az összeolvasás hiányából; mert hogy másolata nem collationáltatott, kitűnik egész soroknak kihagyásából.

A hibák és hiányok nagy számából önkényt következik, hogy az teljesen kijavítható csak is új kiadás által volna lehetséges; e helyen minden egyes hibát elsorolni nem lehet. Azért csak is a leglényegesebbekre szorítkozom.

II. Általános hibák.

A legáltalánosabb hiba, mely az egész munkán végigvonul, hogy Wenzel a *quod* szót jelző rövidítési jellel írott »q« betűt (Q) és ꝥ), hol *quod*, hol (igen gyakran) *quam*, néhol *quam*, *que*, *quia* sőt *quare* (46. l.) szónak oldja fel és adja ki, egészen önkényesen, számos oly esetben is, a hol tisztán és egyedül a *quod* szónak van helyes értelme és helye. Így pl. a 41. lapnak megfelelő kézirati részben a *quod* rövidítési jele előfordul ötször: (mindig egy és ugyanazon alakban: Q) s ez a kiadásban öt különféle alakban van közölve: *quam*, *quod*, *quam*, *que*, *quia* szónak. S ez a következtelen önkényesség végigvonul az egész kiadás majdnem minden lapján.

Másik, gyakrabban előforduló hiba, hogy a *quoniam* szót jelző (qm) (Qm) rövidítést leggyakrabban ugyan *quoniam*-nak, de gyakorta egyébként oldja fel, így pl. *qm*-nek (1. l.) *quia*-nak (3. l. 20. sor, 6), 10. l. utolsó sor, 15²⁰), *quem*-nek (250).

A *quia* rövidítési jelét (qz) sem mindig helyesen oldja

fel, főképp eleinte; így pl. néha *quam*-nak (2. l. 13 s. 7^{1/22}) *quum*-nak (169^{1/16}, 173^{1/26}).

A »q« betű rövidítési jelei felbontásában egyáltalában nagy bizonytalanság és önkényesség mutatkozik az egész kiadáson végig. Így pl. *quē* = *quia* (12. l. 13 sor) *quare* helyett; *prinsque* áll *prinsquam* helyett (7^{1/15}).

Magából a »q« betű rövidítési jeleinek téves feloldásából néhány száz hiba keletkezett Szerémi kiadásában. Azt kell hinnem, hogy Wenzel öntudatosan, javító szándékkal írt sokszor a *quod* helyett *quum*-ot, mert ez igen gyakori. De, hogy Szerémi, vagy leírója a *quod* rövidítési jelével írta volna a *quum*-ot is, azt nem lehetem.

Gyakorta előforduló s értelemzavaró hiba a következő is. Midőn Szerémi valamit magyar vagy más synonym kifejezéssel ismételt meg akar jelölni, magyarázni: olyan jelet használ (z), melyet Wenzel a kiadás vége felé többször helyesen old fel »*id est*«-nek.¹⁾ Úgyde ugyanezt a jelet eleinte »*et*«-nek, majd »*in*«-nek s »*cum*«-nak írja, néhol meg egészen figyelmen kívül hagyja, a miből természetesen értelemzavaró hibák következnek.

Igy pl. *thezaurum suum et* pohar aztalhoz való (*id est* vagy *hoc est h.* 53. l.)

quilibet habeat auream vittam ad caput suum et feköty (54^{1/7});

maledictus homo, qui confidit in homine, et (*id est h.*) in pagano (84^{1/4});

et ligandi, *et* (z = *id est h.*) *decolari* (105.)

. . . *pulverizabant eos. Et* *infantes, e* helyett: *pulverizabant eos, id est infantes* (124^{1/14});

bacum et (*id est = z*) *clavam* (129.)

antiqui consiliarii eius, et (*id est h.*) *Georgius Bassi* (146^{1/14});

decem peirianice et (*id est h.*) *taltokokat* (158.).

Jellemző példa főként ez:

Fekete Iván czár, mikor meglőtték, a kiadás szerint: »*erat in veste volocinea et zederiesbe valos*«. Ennek helyes értelmét így

¹⁾ Szerémi ugyan *hoc est*-et ír néhol, pl. a 143. l.: »*hoc est* atyaty gyermek.«

eltalálni ember nem képes; de könnyű a kézirat szerint, a hol ezek helyett — a minék értelme nincs — ez áll »*erat in veste volocinea* (= azaz skárlátszínű dolmányban) *id est zederiesbe valos*« (168. l.):

pedites et (= *id est h.*) *lanckkenetek* (189.);

ad puguandum et (helyesen: *id est*) *ad harch* (214.);

perrexerunt (nem *porerunt*!) *ad diem competentem et* (= *id est h.*) *ad festum Martini confessoris* (198.)

et quid dicunt ipsi, et (*id est h.*) *communitas civitatis* (207.);

belli ductor et (*id est h.*) *hottman* (208.)

Ezután néhányszor helyesen oldja fel *id est*-nek, pl.:

»*Ebellh ebeth maratatok*«: *id est canem cum cane mordere facia(tis)* (205.);

Mi zmw, id est: nos sumus (214.);

lividi coloris, id est sarga (216.);

sagitare signum, id est celt (219.);

prebigh, id est fugitivus (239.);

et Rex in medio jagnicharonum, id est inter pedites Caesaria (262.);

septem crates magnas, id est cyphos deauratos (297.);

soldinariam, id est mensionariam (300.);

Turcos pedites, id est jagnicharones (337.);

ad urbem, id est hostat (392.).

De közbe *in*-nek nézi az »*id est*« jelét a következőkben:

»*quia rudis est in* (= z) *scitu littere* (230^{1/30}): »*ad dominicum diem in* (= z *id est h.*) *advenstu* (sic!) *domini*« (245^{1/28}). — Előfordul az is, hogy *cum*-mal oldja fel, mint ebben *Et pons ex utraque parte bene*!) *cum* (= z) *korlata erat* (268. l.). — Majd egészen figyelmen kívül hagyja, mint itt »*Ait Caesar: Grates Deo* [*id est*] *fala bogw* (89. l. 4. sor.); vagy »*Turci quidem stabant super extra janwam* [z = *id est*] *in zemet ant decem*« (290^{1/26}): »*arcem occupaverat sibi* [z = *id est*] *Anyawar*« (322.): *pedites Hungari* [z = *id est*], *qui appellabantur hayducones* (388.).²⁾ — Vége felé ismét, miként az elején

¹⁾ Világos, hogy itt kimaradt a megfelelő latin kifejezés, a mely az írónak valójában nem jutván eszébe, úgy pótolja aztán magyar szóval.

²⁾ Wenzelnél a szögletes zárjelbe tett »*id est*« hiányzik.

el-nek írja ebben: »haydunones *et* (Σ = id est h.) bubulci« (377.); »*Et in primo*« (378. l. utolsó sor), a melynek minden szava hibás, mert a kéziratban ez áll: *id est Luc(i)pero*. Tévedés az is, midőn »id est veji (= Σ veÿ)« helyett »etex-át ír. (106. l.)

Szerémi kiadásának további általános hiánya némely rövidítési jelek fel nem oldása s így a betűknek vagy szavaknak esonkán való közlése. Leggyakrabban fordul elő ez a *tamen* és *tantum* szóval, mely gyakran egészen kiürve, de többször csak *ta* és *tm* betűkkel jelöltetik. (Így a 6. 21. 26. stb. II.)

Még gyakoribb a rövidítési jelek fel nem oldása s a szavak ki nem egészítése a *részesülő igé alakoknál*. Így olvassuk, hogy Rex . . . misit . . . milites *ergen.* cum igne et cum gladio sanguinem *effunden.* *inuocen* . . . (innocen . . . h.) *continen.* (23. l.); mox *capien.* Regem (26.); Hic (Hec h.) cum *audien.* rursum *claman.* et *dicen.* (112.) stb. stb. Erre a kiadót sokszor a felbontás nehézsége indíthatta, mert úgy látszik, Szerémi több helyt akkor használja e kényelmes rövidítési alakot, a mikor maga sem tudta, hogy egészítse ki. Vagy ezt is a másoló vagy leíró eltorzításainak kell tulajdonítanunk. De Wenzel annyira túlságba viszi e rövidített szóalakok használatát, hogy sokszor, mikor a kézirat teljesen ki is írja a szót (a participium praesens-t), ő ha többet nem, legalább a végső »e« betűt elhagyja. Így áll *vigilan.* ac curam *geren.* (a kéziratban álló *vigilans* ac curam *gerens* helyett, 340. l.) *sencien.* (senciens helyett) *ascenden.* (ascendens h. 372. l.) *intelligen.* et *perlegen.* epistolas (intelligens et perlegens helyett, 398. l.) stb. stb.

Ezek a lényegesebb általános hibái, hiányai a kiadásnak.

Ezeket messze felülmúlják a kiadás egyes hibái, melyek részint kihagyásból, részint hibás olvasásból származnak.

III. Kihagyások.

A lényegesebb *kihagyások* a következők (a kihagyott szavak ritkított betűkkel feltüntetve):

Arbitrio rex fidem suam proposuisset (5.);

vir excellentissimus erat, quia (nem quam!) (7. l.);

ego sponde pro me et fideiussor esto (10.);
de Hungaris. Et regi prefererant. (20.);
et dorsinam porcionem cum capite sumsit (21.);
ambas manus posuit ad sacramentum et alteram ad
ewangelium. (Ezt a javító kibúzta.) (28.);
vr istennenek mind sok zenthÿ (28.);
ad expensis sibi centum fl. intullit (58. l.);
de opidulo domorum cum (62.);
dicebant: Georgÿ presbiter (95.);
ad terram duo vexilla, et (96.);
et dixerunt: Domini Georgi pater noster, roga-
mus (97.);
cum tota possessione sua Petrus Karlot et alii nobi-
les (119.);
Gotthardum Kwn castellanum in arce Buda (129.);
se misit ad morem (147.);
alii duo de Nitriensi ecclesie (150);
Quod Valentinus amplius non contrariebatur
contra eum, ut plura valde Valentinus uleiseebatur
155. l.);
habuit possessiones antiquus dezpotus (158.);
resumpto animo verbis suis, mel (160.);
qui cum eo adhuc residebant (169.);
Stephano capellano Regie Maiestatis (178.);
et copulationes insimul consecrabar in castore suorum,
quia (nem ». Qui«) (181.);
moratur. Et dedit statim bubulco. Et dixit (184.);
ad modum decem milia martirum et omnes tali
modo dira morte martirium perpassi fuerant (189.);
nomine in villa Ders (191.);
vobis Deus altissimus dedit thesaurum (194.);
Et ibi me valde tractaverunt (201.);
et iam mancipatus sum per fidem nescio (204.);
et dixit idiomata lingua: »vere si (214.);
cum signis suis loquils (sic!), et (214.);
dixit iterum Valentinus Turcus: »Extunc (217.);
Cum benedictione sacerdotali mei, dum (217.);
coram Caesarem Turcarum, quomodo tradidis-

sent Hungari optimates naturalem suum fratrem et amicum, et Joannem turcum renumeravit¹⁾ et sic absolutus erat a rege Joanne erga Turcarum caesarem. Postea (220. l. l. sor.);

ad regnum Poloniae propter hoc, quia hic (231.);

requievit ibi in cimiterio. Mane (232.);

ad Turciam, et volumus pulcras gentes vehere ad Turciam, ut habebimus (238.);

fecerit sine: et ipse erat in sacris (240. l. a jegy-zet végén);

sexcenta habebat Turcos rex Joannes sub arcem Vila-goswar (246.);

que erant in arce mulieribus nobilibus (249.);

et accipere totam chortem (250.);

et infidelis erat contra regem Joannem, et nos admirabamur, quod asinus in luppum convertisset. Pauper rex consentisset veram esse hostem contra eum, quia iam totam Transsylvaniam subiugasset contra regem Joannem (250. l.);

dum scribebant anno jam 1527, (260.);

sicut in curia decet tales deludent (264.);

cum gladio et cum gladiis ac fustibus. (265.);

Et venerunt artifices seu pontifices ad preparandum pontem cesaris Turcarum et ineeperunt in die Gereonis et sociorum martirum preparare pontem (267. l.);

istos predictos pedites, qui appellantur j(a)gnicharones²⁾ (269.);

Ve, ve nobis assodomiistarum (sic!) (276.);

et ex parte Logod longius sub montorio vinearum (283.);

et amisi eum ibi et ad miracula cucurri (287.);

Vere dico vobis, fratres carissimi, quod aures nostras surdescere faciebat in adhuc civitate, quod sicut campana magna solet sonare, ita sonabat (287.);

»Ercle, nos non formidamur (nem: formidamus), quia civitas

¹⁾ Remuneravit helyett.

²⁾ Eredetileg Jgnicharones áll. A zárjelbe tett sac betű Wenzel pótlása.

est supra montem est constituta, dum veniet supra hostes in se fiet grave fatigatus, et (nem ». Et!) Hungaros de pariete civitatis extruserunt (nem extratruserunt!) de vartha (288.);

quia jam cito recedunt (291.);

sibimet ipsi preparaverat (296.);

Quia regi Joanni prodiderat ad manus³⁾ arces (297.);

Nil et nil cogitatis de ipso (305.);

Rex fecit exordium locucionis coram civibus (305.);

propter perfectam probitatem suam (309.);

cum straminibus implevissent et extra (309.);

ineeperat fodere dominus gubernator²⁾ (315.);

adversus Joannem regem (317.);

quod (nem quia!) in Hungarie regno ipsum in magnum magnificum (324.);

ex undique contra regem Joannem (326.);

ut cum muneribus suis edomaret rankorem suam erga ipsum et nesciebat melius Joannis Docy rankorem suam relaxare (nem: relaxet!) et (328.);

Dixit Petrus sacerdos (330.);

ecce prope est, quia valde timeo de Joanne Docy quia ne forte (nem: forte ne!) accusabit (330.);

aut in aliquibuscumque sit rebus (336.);

Quia non causa mea est tam dissensionem facere (336.);

et sanabitur anima, et sis in bona spe (337.);

Et venerat ad Varad dominus Tarnocki cum germano suo Lacki ad regem Joannem et rex Joannes letabunde summsit (sic!) eum cum magno honore (341.);

sed non potuerant ipsos pervenire ad vadum, extunc et ipsi cito transmeaverant per vadum Ticie citra Thokaj (344.);

(Szapolyai haláláról szólva)... secreta ambo decreverant, quod unum doctorem fisicum destinaret sibi ad purgandum stomachum, quod non posset rex Joannes digestionem habere, et de rege Ferdinandi legati venerunt ad regem Joannem ad Transylvaniam,

¹⁾ utólagosan kihuzva.

²⁾ Oldalt írva u. a. kéz által, betoldási jellel ellátva.

et Petrus Prinŷ ordinaverat unum fisicum Italum cum legatoribus Ferdinandi (352.);

(A szultánról szólva) . . . et perfectus est in sermone suo, tanquam non minus est, sicut quatuor evangeliste, qui scribunt verbum veritatis (nem: veritates!), sicut (358.);

hominum, ita quod (361.);

Quod si vestra magnificentia non neglerit (sic!) (365.);

extra portam suam papilionis (366.);

vos sitis cum puero et regina. Et regina statim (370.);

ac (nem: et!) precipere eis, ut de tali facinoris decessarent, ne amplius agerent, sed demum decessarent, etiam (nem: »Et jam«!) secundario (372.);

et ivit ad circa bassam (373.);

et aduacter (aduacter h.) intraverant ad civitatem (377.);

de arce Siklos et dixerunt cesari (384.);

rex Ludovicus, qui erat (403.).

A kihagyások koronáját felteszi a kézirati *codex hancum utolsó oldalának teljesen elhagyása*, úgy hogy Szerémi kiadása egy csonka mondat közben szakad meg egy *ele*-vel; pedig a kéziratban azután még u. a. a lapon 8 sor, aztán két teljes oldal s az utolsó lapon ismét 10 sor olvasható.

Pedig ez nagyon érdekes és tanulságos része Szerémi munkájának. Folytatása és vége a Lajos király haláláról írt kesergő levélnek. Leírja benne röviden Ferdinánd bevonulását Budára, megkoronáztatását, a magyarok hozzáfűzött reményeit, esalódásukat, Szapolyai Lengyelországba menekülését, a török szultán segélyadását, János király Magyarországra való visszatérését, Budára visszahelyeztetését. S végül zárószóiban még egyszer megnevezi magát az író s mintegy kiönti elkészedett szíve érzelmeit, — elmondván, hogy »írta mindezeket Szerémi György pap, a ki káplánja volt egykor az ifjú Lajos királynak s az ő halála után János királynak, a ki velők sok veszélyben forgolódott, de hiába fáradozott, mert tőlük semmit sem kapott, de ő mindazáltal nekik tanácsolgotott a menynyire csak tudott, s isten kegyelméből nekik gyakran jöveddölgetett, midőn véleményét hallatta; s midőn Csensztochowból megtért s Krakkóban időzött vala, ezeket emlékezetében gon-

dosan rejtegette s végül emlékezte után megírta, midőn a boldogságos szűz őt arra megsegítő vala.«

A király haláláról szóló levél eddigelé kiadatlan lapjai sok tanulságot és felvilágosítást nyújtanak.

Wenzel azt mondja erre nézve a kiadás előszavában: »Az epistola flebilis II. Lajos király haláláról minden jelenségek szerint már nem Szerémi munkája, hanem *más valakitől magyar nyelven íratván, általa deákra fordított».*

Az »epistola flebilis« végső sorai azonban, mint láttuk, világosan mondják, hogy *azt maga írta*, sőt azt is mondja, hogy *emlékezet után* (de mente) írta, s indirecte rávezet arra is, hogy hol hallotta Lajos király halálának (Szekesőn történt megöletésének) azt a regényes elbeszélését, melyet »Szerémi György élete és emlékirata« 59–64. lapjain részleteztünk.

Azt mondja ugyanis e zár-monologban, hogy midőn Csensztochowból megtért s Krakkóban időzött, jól emlékezetébe véste (rejtette) a történetet. Tehát ott hallotta valahol. Emlékiratában meg is mondja, hogy hol és kítől: Csensztochowból visszajövet *Zarki nevű lengyel faluban egy plébánosnál.*¹⁾

Hogy ki lehetett ez a plébános; arra viszont az »epistola flebilis« egyik sora vezet rá bennünket. Azt mondja ugyanis a levél, hogy Lajos király holttestének a felkeresésére a Csele-patakhöz »*misit nos duos capellanos*«. (408. l.)

Ezt Szerémi *magáról* nem írhatta, mert Emlékiratában megmondja, hogy *kit* küldött János király Lajos holtteste felkutatására: *Tatai Miklóst*, Lajos király legkedvesebb káplánját.²⁾ Szerémi *magáról* azt mondja, hogy ő Szapolyaival ment Székes-Fejérvárra s már ott találták Lajos király holttestét. — A másik káplán (mert »duos capellanos« küldött Szapolyai) *Dávid János* lehetett, a kit Szerémi szintén felemlít a temetésnél, mint Lajos király igazi káplánját.³⁾

¹⁾ Attamen jam ego reversus eram de indulgentiarum Chestakowo. et ego in primis in itineribus meis audieram de paroko uno in Sarki, quomodo fuit Rex Ludovicus obitus per manus Georgii Zepusiensis. (226. l.)

²⁾ Et erat valde amabilis unus capellanus nomine Nicolaus Thatai, et ipsi mi elegit Joannes vaivoda. 131. l.

³⁾ Joannes David, Nicolaus Thatai, isti erat (sic!) veri capellani Ludovici regis. 132. l.

Csak e két káplán egyike mondhatta tehát magáról, hogy »misit nos duos capellanos«. S ezek közül is az, a kiről Szerémi emlékiratában azt mondja, hogy a holttestét *ut küldötték* (Tatait), mint Lajos király *nagyon kedves* (valde amabilis)¹⁾ káplánját; s a kiről itt is a levélben azt mondja, hogy neki *nagyon kegyes* (valde graciosus)²⁾ ura volt Lajos király.

A Zarkiban Szerémivel találkozó »parokus« tehát nem lehetett más, mint *Tatai Miklós*, Lajos király egykori káplánja, a ki időközben parochiát nyert s úgy látszik Csensztochowba szintén búcsúra járván, találkozott Szerémivel, s ott *elbeszélte* neki Lajos király megöletésének rémes történetét.

Ha nem mondaná Szerémi, hogy *ő emlékezetében tartogatta s elméjéből írta*: azt hihetnők, mint Wenzel, hogy *Tatai Miklós* azt le is írta neki; de így azt kell hinnünk, hogy csak elbeszélte s Szerémi *hallomás után írta*, de azért (mint egyebütt is sokszor teszi) első személyben beszélteti kútforrását.

A *Tatai elbeszélését* jelzi tehát ezekkel a szavakkal:

»Et sic finis est per unum devotum capellanum suum, qui sibi fuit valde graciosus, rex Ludovicus«. (408. l.)

A levélben később is van (a kiadatlan részben) egy pont, a mit Szerémi magáról nem mondhatott. Ő, tudjuk, hogy Budáról Szapolyaival együtt menekül Ferdinánd elől 1527. aug. 15-én; a Ferdinánd Budára való bevonulását tehát nem látta, mert akkor ők Hatvanban ünnepezték a szent István napját s ott hallgatták a budai bevonulás örömlövéseit.³⁾ S a levélben mégis azt mondja, hogy:

»Dum scribebant anno 1.5.2.7, in die festo sancti Stephani regis cum processione ac sub velamine *introducimus* regem Romanorum, cum hymnis canora *prosequebantur* ipsum usque ad arcem cum maximo triumpho.«

Ezt Szerémi nem, *Tatai* mondhatta magáról. Ő énekel-

¹⁾ 131. l.

²⁾ 408. l.

³⁾ In die s. Stephani introductus erat rex Ferdinandus ad arcem Budam, quia audiebamus sonora bombardarum ad Hatvan, et sic regi exploratores sui referebant (175).

hetett *hymnust* Ferdinándnak, Szerémi Hatvanban hallgatta a budai ágyúk dörgését.

És a levelet még is Szerémi írta, (ő maga mondja); de benne *Tatait* beszélteti.

A stylus egészen Szerémire vall. *Zoltan Zelim*¹⁾ (402, 404, 408.); in una *botta*; *apud*; *castore* suo (404); sonabat in *aere* (407.); *glotum* habuit (410); *astutia* sua; cum *guerra suarum*; mind az ő sajátosságai.

A levelet tehát kétségtávol Szerémi írta. De *mikor és kinck?*

Krákkóban, midőn 1528. tavaszán ott megfordult (a mit levele végén említ), nem írhatta, mert néhány sorban még 1529-iki eseményekről (János királynak a török által Budára való beiktatásáról) is emlékezik. — Nagyon valószínű, hogy ezt is — miként fő munkáját — csak János király halála után írta. Szapolyai életében nem mert volna ilyet írni, hogy: »János király kiment Lengyelországba, Ferdinánd visszament Bécsbe és a két ökor között fejedelem nélkül maradt Magyarország.«²⁾

Hogy *kinck* írta a levelet, azt nem tudjuk. Wenzel erre nézve azt mondja: »Ezen levél frójának és azon főpápnak, kihez az intézve volt, nevei eredetileg ki voltak írva, de oly vastag tollvonásokkal töröltettek ki, hogy azokat ma már lehetetlen olvasni.«

Wenzel abban téved (s a kiadás is), hogy *a levél írójának neve* a czímbe ki lett volna téve; de abban, sajnos, igaza van, hogy a czímzett neve oly vastag tollvonásokkal (sőt bemázolással) töröltettek ki, hogy két szót nem lehet elolvasni.

Megpróbáltuk lefényképeztetni is,³⁾ de a személy és a püspökség helyét jelző névből néhány homályos vonásnál több úgy sem vehető ki. A kettő között álló »ep^um« (episcopum) tisztán kivethető.

¹⁾ és nem Zelimann: a hogy a kiadásban áll a codex javítójának Zelimanja után.

²⁾ *Et inter duobus bobus* permansit regnum Hungarie absque principatu. Ld. Pótlék, 45. l.

³⁾ Szibágyi Sándor urnak tartozom érte hálás köszönetet mondani.

Tehát valamelyik püspökhöz intéztetett a levél¹⁾

A törléseket úgy látszik a közel-egykorú javító kéz eszközte. Ez az Emlékiratban is következetesen törli a Szerémi nevet, mind ott, hol az elején és végén magát megnevezi, mind a szöveg között a »pater Georgii« szavakat. De ezek alól a törlések alól tisztán kivethető a név. Így az első sorban a »Georgius Sirmienus«, melyet későbbi kéz »Georgius Sirmienus« alakban újra felibe írt. Az emlékirat végén is az »et sic est finis« után, (mellyel a kiadás végződik) a törlés alól tisztán kivethető még ez, hogy »per Georgium Sirmienus«. (401. l.)

Ez előtt két sorral ki van törölve ez, hogy: »Et ad Anthonium prepositum . . dragusien«. A . . »dragusien«, felibe a javító azt írta, hogy »Transilvanum« s oldalt, hogy »Wrancium«.

Ha tehát csakugyan Verancsics Antal erdélyi prépost neve rejlik az »Anthonius ppo . . dragusien« alatt; úgy ebben ismét a másolónak egy vastag tévedése bizonyítja a kéziratnak nem Szerémitől származását.

Ezek a névtörlések nem költhetik bennünk azt a gyanút, hogy talán az emlékirat nem is a Szerémié. Az egész kézirat utolsó lapján is ott áll XVII-sz. írással, hogy »His-

¹⁾ Wenzel így közli a levél feliratát:

De morte Ludovici regis

Est epistola flebilis et

ad Reuerendissimum . . .

Ez azonban nem correct, mert az »epistola flebilis« után kettős pont »:« és egy hosszú vonás áll: »—« aztán egy sorban »et ad Reuerendissimum« (így ?) és az olvashatatlan név, a miből a végső betűkből kivethető egy »l« utána valószínűleg »e.« s. n. szavak végén »m -et jelző »l« betű alakja. Az utolsó sorban látható »epim« (episcopus) után a helyet jelölő szóból a betűk alsó részéből látható néhány vonás, melyből azonban nem vehető ki tisztán *Transilvanen*, vagy *Waradien*, vagy egyéb lehetett-e? A megfelelő időben azonban sem az erdélyi, sem a váradi püspökök neve nem végződött »lem« (Samuel, Daniele, Statileum alig lehet) betűkkel. Lehet, hogy másolási hiba van itt is, mint a »prepositus dragusienensis«-nél (*Transilvanensis* h.) s. akkor inkább lehetne: (W)aradien. A cím tehát így olvasható »De morte Ludovici regis est epistola flebilis: — | et ad Reuerendissimum lem epim . . . aradien(?)«

toria Rerum Ungaricarum a Georgio Sirmien, Regis Ludovici [et Joannis regis] sacellano scriptitata.

Mind az Emlékirat, mind a Lajos király haláláról szóló kesergő levél egy és ugyanazon kéz írása. De ez utóbbinak szövege csodálatos módon össze-vissza szökdel egyik oldalról a másikra. A szöveg egymásutánja így következik a lapszámozás szerint:

121 b. 122 a. 122 b. 121 a. 124 a. 124 b. 123 a., 123 b., 125 a., 125 b.²⁾

Az »epistola flebilis« utolsó lapjain kívül egyéb összefüggő szöveg rész is maradt ki Szerémi kiadásából.

Az »epistola flebilis« levelei közé bekötve két kisebb folio levél látható, melynek egyikén azok a sorok olvashatók, melyeket Wenzel »Jegyzet a codex végén« cz. a. (402. l.) kiadott. A második egy érdekes fejezés arról szól, hogy Mátyás király milyen fortélyllyal vette be Bécs városát. Ez azonban a a kiadásból teljesen hiányzik.

E két szöveg-részletet leírtam s azt pótlékkül Szerémi emlékiratához záradékkül közlöm.

Hátra van még, hogy a kiadás értelemzavaró főbb hibáit elősoroljam, hogy addig is, a míg Szerémi munkája új kiadást érne, történetíróink ezeket tekintetbe vehessék, s ezek alapján Szerémi munkájának nyomtatott példányát kijavíthassák. A lényegtelenebb eltérésekre nem terjeszkedhetem ki, azok csak egy új kiadásban foglalhatnak helyet; a lényegesebb hibákat, illetőleg a kiadás és a kézirat között való eltéréseket a következő táblázatos kimutatás tünteti fel.

¹⁾ Más kézzel.

²⁾ Ezek a számozások a bécsi olv. könyvtárnokoktól származók (czeruzával) a codexről betűkkel (a, b, c. stb), a közel-egykorú javító kéz a lapot kezdő szavak előre jelzésével (custossal) mutatja a szöveg egymásutántját.

IV. Lényegesebb eltérések.

A kiadásban áll:	A kéziratban áll:
Lap. Sor.	
1. 1. Ego Georgius Sirmien- sis	Ego Georgius Sirimiensis
> 6. Ergo tende	Ergo <i>intende</i>
> 10. quin	<i>quoniam</i>
> 13. agitat ut	<i>agitabant</i>
> 14. vaticinisque	<i>vaticiniibus</i>
> 15. ut etc.	etc.
3. 30. demum clamabat	<i>deum</i> clamabat
4. 10. virsus Hungariam	versus Hungariam
6. 22. Filius demum me	filius <i>domini</i> mei.
> 31. et sic sub custodia	et <i>sic</i> sub custodia
7. 15. priusque	<i>priusquam</i>
8. 4. de colua sua	<i>de coma</i> sua
> 20. moneret	<i>moveret</i> .
> 24. quam optime	quam <i>peroptime</i>
9. 3. obumbrat et cum	<i>obumbravit et cum</i>
> 12. metuebant	tremebant
10. 13. subscripte punicionis esset	sub <i>capite</i> punicionis <i>essent</i> .
11. 2. equitat ad Praga	<i>equitavit</i> ad Praga.
> 18. thesaurorum	thesaurum
13. 5., 6. cum centis equis	cum <i>ducentis</i> equis.
> 13. quae tenebatur	quae <i>ars</i> (arx h.) tenebatur.
15. 11. Sicut exploratus	Tunc exploratus
> 16. viuis apprehender	viuis <i>apprehenditur</i>
> 17. paullo tempore	vallo tempore
> 23. permisit spaciari	permisit spaciari
16. 13. et tunc eos latrones prostrann. ad terram, vt unquam nesciat ex eis die nowa.	et tunc eos latrones <i>prostra-</i> <i>mini</i> ad terram, et <i>unus</i> nesciat ex eis <i>dicere</i> nowa.
> ²⁴ / ₂₅ Et interrogat Cesar	Et <i>interrogavit</i> Cesar.
19. 5. Hoc audiens Rex Ma- thias Corvius dolore	Hoc audiens rex Mathias <i>corde</i> dolore.

A kiadásban áll:

A kéziratban áll:

Lap. Sor.	A kiadásban áll:	A kéziratban áll:
19.	S. perdidisse mecum > utol. s. super decem cauallis	perdidistis mecum, super decem camellis.
20.	Rex in se <i>relabatur</i> cum servo suo. Tanque dixit > per <i>incessum</i> janue > venit ad <i>harsch</i>	Rex in se <i>rixabatur</i> cum servo suo tanquam. Dixit per <i>murum</i> janue. venit ad <i>harch</i> .
22.	vindictam super Hungaros	vindictam factam super Hun- garos.
23.	excusat se > Michael Pettkay	excusavit se. Michael Pettkaj
24.	et (ac), sive (sew), confessus (confissus), quum (quod), portare (portate), fecerunt (fecerant), est (et), scriben. (scribere) helyett.	
25.	a Rege <i>abire</i> > eis; quia gens ista manet > quidem faciamus	a rege <i>crebre</i> . eis <i>manere</i> ; quia gens ista. quid faciamus.
26.	possumus bene interit cum > intrare. Et ostium > dixit <i>eis</i> : Amici mei intrant.	possumus <i>leve</i> interire cum, introire. Hostium dixit <i>rex</i> : Amici mei intrantes.
27.	comedere solebat. > Rex tempestive omnia	<i>valde</i> comedere solebat. Rex tempestive <i>ac repente</i> omnia.
28.	congregationem fecerat	congregationem <i>magnam</i> fece- rat.
29.	a zenth Janusnak	e zenth Janusnak.
31.	Hem iam	<i>Quod</i> iam.
32.	cum thezauro thoto <i>proprio</i> sui > valde exorsabat se	cum thezauro thoto <i>patrio</i> sui. valde <i>excusabat</i> se.
33.	Qui: > Si fidem	<i>Quod</i> si fidem
34.	veniebant pro levi precio > obsecro vos attendere, in jam	<i>veniebant</i> pro levi precio. obsecro vos <i>attendemini</i> jam
36.	jacta esset.	jactasset.
37.	qui ad limitem	<i>usque</i> ad limitem
38.	Et fecit congregationem	Et fecit <i>his</i> congregationem.

A kiadásban áll:	A kéziratban áll:
Lap.	
38. et unum Bornemiza	et <i>ves</i> Bornemiza,
39. sinceriter coram	<i>similiter</i> coram
» practicaverunt apud Regem. Qui	<i>praepracticaverunt</i> apud regem,
» quia nempe	<i>Quia</i>
» Regina tenebat filium	quia <i>non</i>
42. in Kereskez	regina <i>tinebat</i> filium.
» clam determinaverunt	<i>inter</i> Kereskez
45. extorsus... Solum	<i>jam</i> determinaverunt
46. ad Strigoniensem Thomam	<i>exiens</i> ... <i>Solums</i>
» suam etc. Valde	ad Strigoniensem Thomam archiepiscopum.
» dederat, et episcopatum	suam <i>rex</i> valde
» bene derivans	dederat <i>ei</i> episcopatum
47. Sanko de civitate Dobrownik	bene <i>derivamus</i>
» ad vadum Incha	Sanko <i>dalmata</i> stb.
50. vidit sum in sartis	ad vadum <i>Moha</i> (?)
» morituns est	vidit sum in <i>sacris</i>
51. unus comparuit	<i>moriturus</i> erat
52. congregationem privatim	<i>non</i> comparuit
» me cupiunt esse in electione papali	congregationem <i>partim</i>
» Quicumque audientes	cupiunt me esse in electionem <i>papalium</i>
53. Dedit in Deum	Quodcumque audientes
» bornatas	<i>de die in diem</i>
55. composuit vnum mutetam	<i>bornatas</i>
» ad Italiam	composuerat vnum <i>mutetam</i>
» rubram crucem	ad <i>Hungariam</i>
56. qui sine	rubram <i>crucem</i>
» Et civitatem Budensem	<i>quia</i> sine
57. sub Nandor-Alba ceperunt	Et civitate Budense
58. in belliductorem nominavit	sub Nandor-Alba <i>inceperunt</i>
59. in teatro fori Sancti Georgii	in belliductorem <i>ordinavit</i>
» bacularius Ikrakoviensis	in teatro S. Georgii
	bacularius <i>Krakoviensis</i>

A kiadásban áll:	A kéziratban áll:
Lap.	
60. demum. Quecumque	<i>deum. Quodcumque</i>
61. congregaverunt exercitum magnum	congregaverunt <i>extunc</i> magnum exercitum
» et steterunt, Bis	et steterunt, <i>eis</i>
62. quare nempe vidisset	quare <i>providisset</i>
63. et me ingratum assumssit.	et <i>nil</i> in gratum assumssitis.
» Precepit subuleis	Precepit <i>babuleis</i>
» Itaque jam	ita <i>quod</i> jam
» cum amore Dei... cum	<i>ob</i> amore Dei... eum
64. destinavit... Transylvaniensem	destinavit... <i>Transylvaniam</i>
» quia <i>chaateria</i> est	quia <i>Chaterina</i> est
» qui erant... ex lente	<i>quia</i> erant... <i>et leuti</i>
65. Razaw	Radozaw
65. duos, et	duos <i>habebat, et</i>
66. ut cum germanum meum ne	ut <i>tantum</i> germanum <i>meum</i> ne
68. ferro corona, secundo isteram	ferreo corona, secundo <i>steram</i>
69. hoc ei	hoc <i>est</i>
70. vicebanus Balassi	vicebanus <i>Balasco</i>
» de Chanad Tracianum	de Chanad <i>nacione</i>
» Monkach	Munkach
71. Strigoniensem, et vituperabant	Strigoniensem, et vituperabant
» itaque... Itaque	ita quod... Ita quod
» quia et	quia <i>eciam</i>
72. Casti kanor, casti canor	Casti <i>kaur</i> , casti <i>caur</i> (= gyaur)
73. videlicet eligere	<i>vel</i> eligere
74. quemadmodum habebat	<i>quamobrem</i> habebat
75. et... scripse	et... scripse
» cum eos	<i>ante</i> eos
76. ex gente Scitica	<i>ex genere</i> Scitica
» Nanda-Albam. Quum	Nandor-Albam. <i>Quia</i>
78. in juris vero	<i>invidia</i> vero
79. sigillos fabricare... vesperezam	sigillos <i>regum</i> fabricare... <i>vesperarum</i>

A kiadásban áll:	A kéziratban áll:
Lap.	
80. <i>besthu aghib</i>	<i>Bestye agh eb</i>
» Fabricans sacerdos	Fabianus sacerdos
» dum episcopum tenebat	dum <i>episcopatum</i> tenebat
81. apresso sigillo... capitulare	<i>appresso sigillo... capitularum</i>
» ad manus Turcarum cessatos contingit	ad manus Turcarum <i>cesaris contingitur</i>
» quum viderunt et auderant	<i>quod</i> viderant et auderant
» bene possis expugnare	<i>leve</i> possis expugnare
83. non erit	<i>non irit</i>
84. et conaverunt, cum	et <i>donaverunt eum</i>
85. Mathias Bosnak	Mathias Bassnak
86. in turbam Mathie Bosnak	<i>intuebam</i> Mathie Bassnak
88. ubi sepultum habent	ubi <i>sepulturam</i> habent
89. donare prius	donare <i>Prinus</i> (t. i. Perényi P.)
90. Et ego adiui	Et ego <i>audivi</i>
» assumere	assume
» Ait Blanski	Ait Blasko
91. se, cum iuvamen... Quum	<i>si, non</i> iuvamen... <i>Quod</i>
92. Et dixerunt ¹⁾ servitores.	Et dixerunt servitores
93. Lucas Rothhazy	Lucas Kethhazy
94. adalmaciam	ad Almanniam
97. ad mortem; et sis cum	ad mortem.* »Et sis <i>pater Georgi</i> cum
» adversus sangvinem, crux indulgentiarum sequere	adversus sanguinem <i>crucis, indulgentiam</i> sequere
99. Casperus Sumi	Casperus Somy
100. inde spoliū evenerat	<i>in despolium</i> evenerat
» Isti duo latrones fratres suo	Isti duo latrones fratri sui
101. tota anno serviebat	<i>loto animo</i> serviebat
» et luciperum deputastis	et <i>in</i> Luciperum deputastis
» Bornemiza <i>ven aghes</i>	Bornemiza <i>ven agh eb</i>

¹⁾ W. megjegyzése alatt, hogy »az az dixerunt« fölösleges, mert a kéziratban is úgy áll.

A kiadásban áll:	A kéziratban áll:
Lap.	
102. Quia esset Valacus Blasco	Quia <i>iste</i> Valacus Blasco
103. unam cameram sub terram	unam <i>cavernam</i> sub terram
104. Verso Strigoniam	Versus Strigoniam
105. Et jam, dico	Et jam <i>dix</i>
» herrede in flamme	<i>horre(n)de</i> in flamme
106. et cum ita	et cuncta
» luctum super Turcos	lucrum super Turcas
110. egrotus fuit	<i>egrotatus</i> fuit
113. regnicolis de quinque	<i>regina</i> de quinque
114. quod si Turcus se inter in vrgendum posuisset, totum regnum Hungarie non fuisset dampnum	quod si Turcus <i>sevit</i> <i>inurgendum</i> posuisset totum regnum Hungarie, non fuisset [tam] dampnum.
115. cum ecclesiis	cum <i>ecclesiasticis</i> (sic!)
116. ad venatum Nyrch	ad venatum <i>Nyech</i>
117. apropinquarit sub Budam	apropinquat <i>versus</i> Budam
118. eciam Christum	<i>Jesum</i> Christum
120. sed principaliter militem	et principaliter milites
» miles Jesu exacerbatus	miles <i>in se</i> exacerbatus
121. Joannes Debechke	Joannes de Bechke
123. prope domini	prope <i>domi</i>
» et cognoscere solam	et <i>quare</i> solam
126. Et in(n)itavi ad J. v.	Et <i>nitavi</i> ad J. v.
127. fecisses	<i>fecistis</i>
» felcten, cum genibus	<i>fflectens</i> cum genibus
» Et canonicus eras tu	Et canonicus eras <i>tum</i>
128. que Janiceri Cesaris dum pergerent	quod <i>camelli</i> . ¹⁾ Cesaris dum pergerentur
129. iam provideatur	iam provideatis
130. dixerunt... Hungari scilicet: »Vos Alemanni	dixerunt... Hungari: » <i>Scitis</i> vos Alemanni
134. propter veritatem	propter <i>virilitatem</i>
135. noscere	nascere

¹⁾ Eredetileg *camelli* állott (helyesen), a javító keze húzta ki s írta felibe Janiceri

A kiadásban áll:	A kéziratban áll:
Lap.	
135. Scio sepius quod cenam non habuit... Ludovicus Rex	Scio <i>sepius</i> quod cenam non habuit... Ludovicus, etc.
140. quum iam portare volebant » pacifice portaverunt » quia metuebat iam Regis locumtenen..	<i>quod cum</i> portare volebant pacifice <i>extra</i> portaverunt quia metuebat iam <i>regem</i> Ioannem
142. quando cum suo fratre sagardabat	quando cum suo <i>fratre fugam dabat</i>
145. ipsam eum infidelem » eum nos infidelem	ipsum infidelem eum <i>nobis</i> infidelem
146. licentiam adherunt ¹⁾	licentiam <i>abherunt</i> (haberunt)
147. et ejusdem genitricem	et ejusdem genitricis
151. gratulatus fueram	<i>gratulabundus</i> fueram
152. et cum terranei	et <i>conterranei</i>
155. decolieti... Scighettwar	<i>derelieti</i> ... Scighettvara
159. ne premeditat hactenus, quia » ad vadum Kalascha » Iwan Char	<i>vere</i> premeditat hactenus, <i>quod</i> ad vadum Kalascha Jowan char
160. et nulla ad manum » pensam habere	et nulla <i>adiuvamina</i> <i>expensam</i> habere
161. vis martulusi	<i>vos</i> martulusi
162. edes Gwypaph	edes Givr papum ²⁾
164. sibi in donum	sibi in <i>donum</i>
165. eoque esset	et <i>quod</i> esset
167. ut appropriaret	ut <i>appropriquaret</i>
173. Paulum Borsolo	Thomam Borsolo
177. unam mensam... juxta arcem	unam <i>mensam</i> ... <i>prope</i> arcem
178. ad viru traxerunt	ad <i>veru</i> (= verò) ³⁾ traxerunt
181. mecum. Qui	<i>meum, quia</i>

¹⁾ Jegyzetben ez áll: Más kéz által javítva »petierunt«.

²⁾ A javító kiházta » felibe írta: »*athyanffia*«.

³⁾ Ld 70. l. *vere*.

A kiadásban áll:	A kéziratban áll:
Lap.	
184. ei dederat episcopum	ei dederat <i>episcopatum</i>
185. super nos... et prestaverunt » Artandonis vnios	<i>supra</i> eos... et <i>prostraverunt</i> Artandinis <i>vnios</i>
186. frater Keresi	<i>Francisce</i> Keresi
187. prosternebant... equitabat	prostraverunt... equitavit
189. igneas baptas » pullatim	igneas <i>laptas</i> paulatim
190. regisorum	religiosorum
191. Kamench » sepiissime	Kamench sepiissime
196. Joannem Zem	Joannem <i>Epzem</i>
197. mingerunt... postea eum	<i>lingerunt</i> ... postea <i>cum</i>
198. Rex est Janus	rex est <i>jam</i>
199. Ego non ibi, quia..., quod	Ego non <i>ibo</i> , quia..., <i>quia</i>
200. tot peditibus habebat	tot peditibus <i>habebat</i>
207. diceres mihi aliud	diceres mihi <i>alme</i>
209. accipere coronam	<i>arripere</i> coronam
211. Et Rex cauit	Et rex <i>tauit</i> (= tacuit)
212. prepositure Missien.	prepositure <i>Missiensis</i>
213. fecit moisse » jam novissime videtis	fecit in <i>Vghel</i> jam <i>novus</i> videtis
215. ad vnam matris sue	ad vnam (= vulnam) matris sue
216. hec operatus erat » tanquam sanguisughe	hec opus erat tanquam sanguis <i>sughe</i> (= sue?)
219. Joannes nomabatur	Joannes <i>nomi</i> nabatur
220. contra surgere Joanni » Inde nempe destinavit Emericum Cybak traditorem principem. Cum suis paribus equitavit in Varadinum	contra <i>surgere</i> Joanni Inde, nempe <i>de Scina</i> , <i>Emericus</i> Cybak, <i>traditor principis</i> , cum suis paribus equitavit in Varadinum
221. vnus alterum non potuit videre... alter	vnus alter alterum non potuit videre

A kiadásban áll:

- Lap.
 222. non prebebat se cum
 Cesare
 223. igneam *laptā*
 224. batitare de angulo ad
 angulum
 » defenso militem
 225. secundum more meritan-
 taribus
 232. ad Striso; et ibi mansit
 Rex quatuor dies jam
 tanquam ad practicos.
 Qui composuerant epi-
 stolam fictam sub nomine
 Joannis
 234. sub alape
 » citra agapem
 237. fidem suam adjuvantem
 238. laute spectat
 240. iniocam... Et papam
 » sic Franciscus
 242. Mehmed bek quemad-
 modum
 244. fraternitatem inter se
 orendebant
 » principaliter nos magni-
 ficus
 245. ingenia sua e Cima
 » per manus suam depreda-
 cionem
 246. Razinchky
 248. quod non arce festinaret;...
 ascendere dein ad cenam
 » omnes expellebantur; et
 se recludebant

A kéziratban áll:

- non prebebat se *ipsum* Cesare
 igneam *laptam*
latitare de angulo ad angulum
defensoem militem
 secundum more *miritaribus*
 ad Striso. Ibi mansit rex quat-
 tuor dies. —
 Jam *canus* ad practicos;
 qui composuerant epistolam
 fictam sub nomine Joannis ¹⁾
 sub Alapem
 citra Alapem
 fidem suam *ad iuramentum*
 laute *expectat*
in iocam, et papam
sicut Franciscus
 Mehmed bek, quamobrem
 fraternitatem inter se *ostende-*
bant
 principaliter *noster* magnificus
 ingenia sua *ecima* (eciam h.)
 per *magnam* depredacionem
 Jazinchky
 quod non festinaret; ... ascen-
 dere *de arce* ad cenam
 omnes expellebant et ex reclu-
 debant

¹⁾ Ez jellemző példa a mondatok összehozására is.

A kiadásban áll:

- Lap.
 249. quem solebant viri, sacer-
 dotes
 » et aliis civibus scribus
 250. domini Patochienses
 252. in civitate habebant
 » domine explevissent
 253. Georgius heremita, abbas
 Georgius chonthilw,
 254. quilibet qui non colit
 257. in hunc modum
 » istam *nasfa*, Vugariter sic
 apellatur, non se iere-
 seen...
 » et quid feceram
 » amice mi stu donum
 257, 258. plus quam valet
 258. Benedictus Zokol
 260. observan. et peten.
 261. ingoniam magnam extra-
 here ad rippam de Da-
 nubium iuxta vadum
 pone *chucha*
 » turrim Istuanyar
 262. tabernacula sua
 264. domum propriam habet
 » ad viam prodicionis
 266. Zoban Zelim
 267. Zohan Zelim
 268. Et laternas quatuor
 » in omni die ardebant

A kéziratban áll:

- quod* solebant *veri* sacerdotes
 et aliis civibus *Scribis*
 domini Patochienses
 in civitate *habitabant*
diu explevissent
 Georgius heremita, *alias*
 Georgius chonthilw
 quilibet non colit
 in hunc *mundam*
illam nasfa, ungariter sic
 apellatur, non suere-
 seen...
 et *quere* (= querere) feceram
 amice mi *in* donum
plusquam prevalet.
 Benedictus *Zekel*
obsecrantes et peten(tes)
ingoniam magnam extrahere ad
 rippam de Danubium
 iuxta vadum *Bechorcha*
 (t. i. a *Bécs-átza* felőli
 révnél ¹⁾)
 turrim Istwanvr (= Istvánúr ²⁾)
 tabernacula sua
 domum propriam habes
 ad viam *perdicionis*
Zoltan Zelim
Zoltan Zelim
 Et *lucernas* quatuor
 in omni *nocte* ardebant

¹⁾ Így nyorúnk az értelmetlen »pone chucha« helyett egy nagy-
 beesű helytörténeti adatot a régi Budapestről a *Bécs-átza* és annak
 irányában levő dunai révről (a mai Vigadó irányában).

²⁾ Haragos István tornya (turrim Stephani Haragos 319. l.), mely-
 ben 1530-ban Artáudi Pál volt fogva.

A kiadásban áll:	A kéziratban áll:
Lap.	
269. mixtius... cum albo stridone	<i>mixtim cum albo sindone</i>
» de nergo purpurio	de <i>nirgro</i> (= nigro h.) purpureo
» et in capite intra erat	et in capite <i>mitra</i> erat
» sic detenti currebant	sic <i>decenter</i> currebant
» de duabus pixidibus sagittarunt	de duabus <i>piridis sagittaverunt</i>
270. ad Rakos ad Cesarem	ad Rakos <i>erga cesarem</i>
271. in die profesto Symonis. Deinde Paulus Varda	in die profesto Symonis <i>et</i> Jud. Paulus Varda
» de sacrastica detraxerat	de <i>sacrascia</i> detraxerat
» quos... dederat in domum	<i>quas...</i> dederat in <i>domum</i>
» Hic cumque audissent	<i>Hec</i> cumque audissent
272. Sed alia casua erat	<i>Secunda</i> casua (causa h.) erat
272/273. Et inter loquua	Et inter <i>colloquia</i>
273. Et sic presentavit solus	Et sic presentavit <i>salus</i>
» in de festo... hiems	in <i>die festo...</i> <i>iemis</i> (sic!)
273/274. Momyu, Momin voida	<i>Momen...</i> Momen voida ¹⁾
274. venerunt super aquam flui Ister nastaudones	venerunt super aquam <i>flui Ister nascandones</i>
» Ismaeliticos... in Stina	Ismaeliticam... in <i>Scina</i>
» cum azinis... quidam	cum <i>azimis...</i> condam
275. usque Strigoniam	usque <i>ad</i> Strigoniam
» qua dominio suum	qua <i>dominium</i> suum
277. multos tales in nocte	multos tales per (sic!) in nocte
» precepi(t) eis, ut jam irend	<i>precepit</i> eis, ut jam <i>ient</i> (sic!)
278. relinquent. Quum... habere	<i>relinquent. Quod...</i> <i>haberet</i>
» civitatenses Budenses Pestiensis	<i>civitates</i> Budenses Pestiensis
» Hic cumque sonuisset	<i>Hec</i> cumque sonuisset
279. vt puta Taurcis	ut puta <i>a Turcis</i>
281. tuam provinciam protegere	tuam <i>Reverendissimam</i> protegere

¹⁾ Eredetileg mindenütt *Momen* voida állott, a javító *Momin*-ra igazította ki. Wenzel ebből csinált *Momin*-t.

A kiadásban áll:	A kéziratban áll:
Lap.	
281. qui esset... et Hungaris	qui <i>essent...</i> <i>ex</i> Hungaris
» vt criptum est	<i>sicut</i> scriptum est
» Quicumque meum perseveraverit	Quicumque <i>meum</i> perseveraverit
282. ad iuvandum nos... Maiestati	ad <i>adiuvandum</i> nos... Maiestatis
» sicut in Ania	sicut in <i>Scina</i>
» qui sunt prescripti super	qui sunt prescripti <i>supra</i>
» Kaspono Mathe	Kaspono Mathe
» vna aliarum magna erat	una <i>attamen</i> magna erat
283. illum globulum portaverant	illum globulum portaveram
286. ipsum pedestrem deducebant	ipsum <i>pedester</i> deducebant
» super stabant... super hastas	<i>supra</i> stabant... <i>supra</i> hastas
287. usque ad fundamentum	usque ad fundamentum (magyarosan!)
288. adueneras ad me	adveneras <i>erga</i> me
» fecit nibere	fecit <i>jabere</i>
289. superintuebat ad capita cesorum	<i>sepe</i> intuebat ad capita <i>cisorum</i>
» secunda ex parte...	secundo ex parte
» quarta ex parte	quarto ex parte
» projicebant de manica	<i>presentebant</i> de manica
» sicut. Quum vidit	<i>siciant.</i> Quum vidit
» gens Agarena	gens <i>Agarenica</i>
290. Et multa tergola	Et multa <i>tergora</i>
» cullum expissent	cullum <i>cepissent</i>
291. in figuris suis	in figuris suis
292. albi coloris... rubri coloris	<i>albe</i> coloris... <i>rubei</i> coloris
» carnes non tam habemus	carnes non <i>jam</i> habemus
» Petronytt... super hic	<i>Petroujtt...</i> super <i>hec</i>
293. ad Thomy	ad <i>Thocay</i>
» és 294. adolescentes... adolescens	adoloscentes, adoloscens (sic!)

A kiadásban áll:	A kéziratban áll:
Lap.	
295. No(n) miramini vos	<i>Ne miramini vos</i>
» quia ad decretum	<i>quia ad decrementum</i>
296. certe dixit... suffocata fuerat	<i>certe dicit... suffocata fuerat</i>
» pro comedere carnes	<i>per comedere carnes</i>
» equinas carnere	<i>equinas carnes</i>
» comederit carnes equinas	<i>comederit carnes equinas rex.</i>
297. bonus potator, mechator	<i>bonus potatur, mechator (sic!)</i>
297/298. anno Domini 1530	<i>anno Domini 1537</i>
298. Stabilius ¹⁾ presul Transilw.	<i>Stililius presul Transylw.</i>
» de Zeghedino recursus erat	<i>de Zeghedino reversus erat</i>
299. et admiran. currebamus	<i>et ad mirum currebamus</i>
300. deceptus fuisset	<i>decepturus (sic!) fuisset</i>
» de granda familia	<i>de granda famelia (sic!)</i>
» castorem Hungarorum	<i>castorem Turcarum</i>
301. Franciscus Nyarhy	<i>Franciscus Nyarkhidi</i>
» kauchie appellabantur	<i>kauchie²⁾ appellabantur</i>
302. non commedes	<i>non commedens</i>
303. juxta villant Zent Endre	<i>juxta villam Zent Endre</i>
304. et sic festinacio	<i>et sicut festinacio</i>
305. in tarurnis macerit. Et ego patius	<i>in cavernis macerie. Et ego statim</i>
» eundem de Buda	<i>eundem de Buda</i>
306. versus Lippam	<i>ad Lippam</i>
» more suo	<i>in ore suo</i>
» suis nazande	<i>suis nazandis</i>
307. pedites robustos	<i>pedites robustos</i>
» vnum Tallum Turcum	<i>unum Itallum Turcum</i>
308. abitarer eorum	<i>abditaret eorum</i>
» intrinsecus limatus	<i>intrinsecus lineatus</i>
» invitarent ad prandium	<i>invitaverant ad prandium</i>

¹⁾ Jegyzetben alól: »Azaz Stalius János erdélyi püspök». — Fölösleges a megjegyzés, mert a kéziratban »Stililius» áll.

²⁾ A javító elibe írt egy »a» betűt s így »kauchie»-t csinált belőle.

A kiadásban áll:	A kéziratban áll:
Lap.	
309. illi Pharios	<i>illi Phariis</i>
310. intrauit... Cum vero Rex sine prandio	<i>intravit... ad vero (magyar szó = verő) Rex sine prandio</i>
» Ego vero cum audiui	<i>Ego (vero)¹⁾ cumque audiui</i>
313. trexit sese	<i>erexit sese</i>
314. hoc postet	<i>hoc poscet</i>
» vertamus ad eum	<i>mittamus ad eum</i>
» petit respon...	<i>petit expensam</i>
315. relinquit vobis	<i>relinquam vobis</i>
316. post absolutam...absolutionem	<i>post absolutam... (obsidionem)²⁾</i>
317. equitavit... quadrigis	<i>equitaverat... quadrigas</i>
318. inde, Ergle,	<i>inde, Erle,</i>
» adstitum dederat	<i>ad scitum dederat</i>
» ad visionem Regiestatis	<i>ad jussionem Regie Maiestatis</i>
319. Et vxor	<i>Et vxor (sic! uxor h.)</i>
320. et corpora eorum immiserunt in grabatum	<i>et corpora eorum sumpserunt in grabatum</i>
322. quod demum	<i>et demum</i>
323. Cybak in stomachamine	<i>Cybak in stomachanti</i>
» quod gubernatorem elegisset	<i>quod in gubernatorem elegisset</i>
324. Vaywodich credebat solum	<i>Vaywodich redebat solum</i>
327. Ne venirent	<i>Ne viverent</i>
328. ponder. markarum	<i>pondere markarum</i>
» Cristoforo sculptarum fecerat	<i>Cristoforo sculptare fecerat</i>
» hespiscopatum Varadiensibus	<i>episcopatum Varadiensensem</i>
329. vt ne inter eos esset aliqua litiurgia	<i>ut ne inter eos esset aliqua litiurgia</i>
330. nolebat nocius fieri	<i>nolobat nocius fore</i>

¹⁾ A javító betoldása s a que az ő kihúzása.

²⁾ A javító írása.

A kiadásban áll:	A kéziratban áll:
Lap.	
332. verba sua nil fierent	verba sua nil <i>fieret</i> (= fiet)
» exaluit de mundo	<i>exalavit</i> de mundo.
333. »Non dicebam	<i>Tamen</i> dicebam
» amplius	<i>apostolus</i> (= apus)
» cucurrit ad vnum vayvodam nomine Maylat	cucurrit a(d) <i>dominum</i> vayvodam nomine Maylat.
» Transylvanien, circuere	Transylvaniensis <i>cucurrere</i>
335. epistolas transferebant	epistolas <i>offerebant</i>
336. et in dominum gubernatorem jam irruerunt uniuersaliter gens plurima, acceperunt	et <i>ad</i> dominum gubernatorem jam <i>irruens</i> uniuersaliter gens plurima, <i>et</i> acceperunt
337. quilibet virus Hungarus	quilibet <i>verus</i> Hungarus
338. nomen Franciscum Keresy	<i>nomine</i> ¹⁾ Franciscum Keresy
340. et esset in medio civitatis	<i>quod</i> esset in medio civitatis
» pollicitus erat	pollicitus <i>fuit</i>
» Interea habet quatuor pes	<i>Interdum</i> habet quatuor pes
» vnam statulam	unam <i>scatulam</i>
341. quod non vivit	quod non <i>viveret</i>
» curam adhuisset	curam <i>abhuisset</i> (= habuisset!)
» hornaverant vbeste	hornaverant <i>vhehicum</i>
» Quum ego ipse vidi	<i>Ego</i> quod ipse vidi
343. cum veneno iracundie	cum veneno <i>iracundie</i> (sic!)
345. sacerdos seneres Regie-states	sacerdos seneres Regie <i>Majestatis</i>
346. sub juramento a dieibus	sub juramento a <i>judicibus</i>
347. Transylvaniensem . . . polixaretur	Transylvaniensem . . . <i>prolixaretur</i>
» ad Regnum Turcicum resumpto animo	ad regnum <i>Turcie</i> cum resum- pto animo
348. Zoltan Solimanus	Zoltan <i>Zelim</i> ²⁾

¹⁾ A kiadásban többnyire *nomen* áll a *nomine* helyett, mert a kéziratban is többnyire hiányzik a pont a néme feletti; itt azonban világosan néme van írva.

²⁾ A javító húzta ki és írta felibe a Solimanus-t; de ez addig is úgy volt írva, mégis az eredetit tartotta meg. Hasonlókép a javítótól származik a Zoltan *Zoliman* (Zelim h.) a 384., 403.l. Zeliman a 405., 408.l.

A kiadásban áll:	A kéziratban áll:
Lap.	
348. fecerat sculptarum	fecerat <i>sculptare</i>
349. quam si des, demonstrabit	quam <i>fides</i> demonstrabit
» Et qui erant	Et <i>que</i> erat
» erat ipotris	erat <i>ipocris</i>
350. Tunc jam Rex	<i>Io</i> (Hic h.) jam rex
» Et Rex coram inceperat legere monacho; et monachus tanquam metuens admirabatur.	Et rex <i>coram monacho</i> inceperat legere; et monachus tanquam <i>nesciens</i> admirabatur.
» quod casum audisset	quod <i>causa</i> audisset
351. quod peperisset Regiu Maiestas	quod peperisset <i>reginam</i> <i>mascum</i>
352. quod penitebat eum	quod penitebit eum
353. Varadinum, . . . jam plus	<i>Varadiensem</i> , . . . <i>jam plus</i> (plus h.)
» cum relaxatione pessima	cum <i>relatione</i> pessima
» Castor Regis mox dispra erat	Castor <i>Regie Maiestatis</i> mox <i>dispra</i> (= dispersa) erat
354. Gasperus Swendi ¹⁾	Gasperus <i>Seredi</i>
» qui erant a parte German . . .	qui erant a parte <i>Germanie</i>
355. non potuissent ipse observaremus Cesarem Turcarum	non potuissent <i>ipsi</i> <i>observare</i> <i>contra</i> ²⁾ cesarem Turcarum.
357. litiurgia	<i>liti iurgia</i>
358. kauchos Turcarum	<i>kauchera</i> Turcarum ³⁾
360. Germanos. Et . . . promissiones	Germanos <i>et</i> . . . <i>promissionis</i>

¹⁾ Wenzel jegyzetben ezt írja hozzá: »Értetik Fels Lénárd, Az akkor csak 19 éves Schwendi Lázár jelen se volt a seregnél». A kéziratban világosan *Seredi* áll, a híres Serédi Gáspár. A mondat értelme szerint is *magyar* nevének kell lennie. Tehát sem Swendi *Lázár*, sem Fels *Lénárd*, hanem *Seredi Gáspár*.

²⁾ Mindössze »*?* (= *con*) van írva, de az értelem nyilvánvalóvá teszi, hogy *contra*-t akart írni az író.

³⁾ A másoló eredetileg *marcas*-t írt, aztán javította ki ő maga Turcarum-ra.

A kiadásban áll:	A kéziratban áll:
Lap.	
361. sub eodem rates	sub <i>eorum</i> rates
362. ad ianuam arcis Vilad januam porte civitatis	ad ianuam arcis, <i>vel ad ianuam porte civitatis</i>
» eum privare	eum <i>prevalere</i>
363. Ergo pergo . . . , quia	<i>Ergo perge . . . , quando</i>
» remiserat Cesar	<i>remunerat</i> ¹⁾ (remunerat h.) Cesar
» ab ipso timebit. Et	ab ipso timebite, et
364. extus iuit	<i>extra</i> iuit
» amplexabatur . . . ei . . . exornatam	amplexabatur . . . <i>sibi</i> . . . et hornatam
365. per vestra Magnificentia	<i>pro</i> vestra Magnificentia
» angustiant	angustiauit
266. presagrabant	presagiabant
367. quomodo debet fari	quomodo debet <i>feri</i>
368. centum aureos florenos	centum aureos <i>in</i> florenos.
» et festinarunt	et festinauit
» et nil presumebant	et <i>vix</i> presumebant
371. Et postea autem	, et postea <i>alier</i> (sic!)
» pestem nascum Regina	pestem <i>nascere</i> regina
374. elegit aliquos suos	elegit <i>auliquos</i> (= aulicos h.) suos
» donauerunt eum cum	donauerunt eum
375. de in animo iniquitatis	de <i>mammona</i> iniquitatis
376. volebant . . . portuissent	valébant . . . <i>potuissent</i>
377. bellum habebant	bellum habuerunt
378. Quum hec sencien.	<i>Quod</i> hec sencien
» superba clamitas	superba clamitas
380. super aquam Ister	super <i>per</i> aquam Ister
» Quum . . . nil adipiscent	<i>Quod</i> . . . nil adipiscerent
381. Quum hec audien.	<i>Quod</i> hec audien
382. turnii cum Turcis quam cum Germanis amicare voluerunt	<i>Hanii</i> cum Turcis amicare voluerunt, quam cum Germanis

¹⁾ Remunerare helyett mindig remunerare-t ír (pl. a 364. l. is).

A kiadásban áll:	A kéziratban áll:
Lap.	
384. et conclusum bonum daret eis.	et <i>consilium</i> bonum daret eis.
385. qui tales	<i>quia</i> tales
386. Postea se Cesar	Postea (= posthac) se cesar
387. preparere	preparare
389. nullunt dare	<i>volunt</i> dare
» paganorum	paganorum
» indeque . . . eorum.	inde quod . . . eorum eis.
390. super illos civitatensibus	super illos civitatibus
391. de baronia de Somogh	de <i>Baronia</i> , de Somogh
» pecudes cum securibus	<i>pedites</i> cum securibus
» Ita agere montis	Ita de agere montis
» extrebit; cui quod	<i>extulit</i> ; <i>cuique</i>
392. Quum . . . Turce gens	<i>Quod</i> . . . Turca gens
393. decreverant in confesto	decreverant in <i>consistorio</i>
394. Deo omnipotente	Deo omnipotentí . . . <i>quod</i> . . .
» quum . . . abdicamus	<i>abdicauius</i>
» civitatem munitam	civitatem <i>tam</i> munitam
396. valde seiscitabuntur	valde <i>ipsi</i> seiscitabuntur
397. duxerunt ad Strigoniam	<i>dux secum</i> (duxit secum h.) stb.
» diminuauerant gentes eorum.	<i>diminuerant</i> gentes eorum, quot perierunt, computati erant,
» Quot perierunt, computati erant,	
398. ad adorandum ecclesiarum	ad adorandum <i>ecclesiam</i>
» intelligen. et perlegen.	intelligens et perlegens
» Joannem Zalonay	Joannem <i>Zalancy</i>
399. prophetam nominatum	prophetam <i>noeam</i>
» adolescentes et adolescentulas	adolescentes et adolescentulas (sic!) ¹⁾
401. Qui qui	<i>Quoniam</i> qui
» apud Matheum	apud Matheum 21:
402. propagnies . . . viribatur	propagnies . . . <i>verebatur</i>
» Preparat . . . exterminasset	<i>preparavit</i> . . . <i>exterminavisset</i>

¹⁾ A 400. l. is.

A kiadásban áll:	A kéziratban áll:
Lap.	
402. possessionem . . . Quum	possessiones . . . Quod
404. optimates, qui sentientes	optimates, quod sentientes
405. in conflictione prosperi- tatum	in conflictione prosperitatis
> raucore verbo	raucore verbo
406. sic ei e conversor«. Ait Rex	Sic ei e converso ait rex
408. quilibet haben. pro se	quilibet habentes per se
409. cum Regno suo Hungarie	cum regno suo Hungarici (sic!)

Végül meg kell még jegyezniem, hogy Szerémi emlékiratának szövege (eltelkintve a néhány fejezet-czímtől) eleitől végtig egy végtiben folyik, minden megszakítás, kikezdés s jóformán pont nélkül. A fejezetekre, kikezdésekre, pontokra osztás, idéző jelek feltevése legnagyobb részt a kiadó munkája és érdeme. De e nem könnyű feladat megoldásában is sok az önkény és a tévedés. A mondatok néhol úgy szét vannak vágva, hogy nem csak pontok, de kikezdések, sőt fejezet-számok választják el az egy mondatba tartozó szavakat. Szerémi megértésének egyik nehézsége ebben rejlik.¹⁾

Szerémi Emlékirata kiadásának elősorolt hiányai és hibái elég számosak, jelentékenyek és értelemzavarók arra nézve, hogy előbb-utóbb új, a kútfő-kiadás modern igényeinek megfelelő kiadásról kell gondoskodnunk, a mely az eredeti szöveget véve alapul, jegyzetben közölje a közel egykori (valószínűleg magyar történetíró) javításait, oldaljegyzeteit, s mindezeket ellássa kritikai jegyzetekkel.

Kegyelettel tartozunk régi történetíróinknak, kik Szerémit előttünk feltárták: *Géray* Antalnak, ki először ismertette azt (1840-ben); *Jászay* Pálnak, ki először használta fel »A magyar nemzet napjai a mohácsi vész után« cz. művében (1846-ban); *Wenzel* Gusztávnak, a ki ezzel nyitotta meg a »Magyar Történelmi Emlékek« sorozatát Akadémiánkban 1857-ben.

De azóta jó formán egy emberöltő telt el. A történet-

¹⁾ Erre elég példát soroltam fel a hibák között.

írás fejlettebb igényei megkívánják, hogy hazai történetünk leggyászosabb kora eme sajátságos, érdekes és tanulságos történetírójának munkája javított, kritikai kiadásban álljon történetírásunk szolgálatára.

V. Pótlék Szerémi Emlékiratához.

I.

Adalék Mátyás király történetéhez. Bécs ostromához.

Cumque obsedisset Vienam rex Mathias, mira res, quod ingenia Maiestatis suae nil proficiebant contra muros Viennenses, vel aliqua paries fuisset diruta contra bombardas regiae Maiestatis.

Et venit Jacobus magister ad regem, et ait: domine rex nescimus quid sit, quod ingenia Maiestatis vestrae nil poterunt nocere munibus Viennensibus. Et dixit rex, mira rex magister Jacobe, si ita factum est. Sciscitatus erat de prudentibus et de astutibus. Ait ad regem unus studiosus vir: credat Maiestas vestra, quod non potest nocere parietibus Viennensibus, donec magister Glogor hic in civitate erit. Rex e converso: quare? Ait studiosus: rogaverunt eum in collegio studentes sui, ut lectiones, quas continuare,¹⁾ facit,²⁾ donec expleat. Fecit scriptas caracteres in carta virginea,³⁾ et ad quatuor angulos⁴⁾ ablitavit; donec perseverant ibi, nil poterunt nocere ingenia Maiestatis vestrae. — Dixit: nonne hic est tunc magister meus Glogovita in civitate Viennensi? Dixerunt: etiam domine! Et rex statim post ipsum crexit⁵⁾ simulando unum studiosum virum, et scripsit rex ei, et simpliciter eum rogans et deprecans sibi, ut veniret, ne tardaret, ibi, et ego illum summam⁶⁾ studentibus in duplo dissolvam sibi.

¹⁾ Javítva más kézzel: continuerat.

²⁾ Előbb faciebat-ot írt, s ezt kihúzva írta utána facit. A javító p-nek nézvéen az első í-et, kiavította *pacifice-re*.

³⁾ Írva: virginea.

⁴⁾ Későbbi javító kéz toldása: civitatis.

⁵⁾ Dixerit-re javítva.

⁶⁾ Sallarium-ra javítva.

Et iste studiosus vir apprehendens in manibus scedulam regiae Maiestatis, et in subsilentio ad Glogovitam in collegio allata erat in manibus sedula de cartigero Glogovite. Glogovita perlegit et intellexit, relationem nullam fecit, tantum hec dixit: jam voluntas regiae Maiestatis erit.

Et altera die convocationem fecit scolasticibus suis, et dixit eis: jam quisquis intendat se ipsum ad patriam domui suae et meam sallariam, quod mereor, reddatis. Et studentes dixerunt: quomodo nos oportet evadere hostem Hungarorum? In prima hora Saturni cum minuta Saturnis, et una caretum¹⁾ in manibus eorum applicavit. Persolverunt ei, quantum potuerunt, extra libere de civitate sine impedimento extraierunt.

Quod vidit Glogovita studentes de civitate exeuntes, et ipse post hec²⁾ de quatuor angulos collexit characteres³⁾ scedulae et sic ad regem sub papilione ejus resedit.⁴⁾ Videns pauper⁵⁾ rex Mathias Glogovitam, ait illi: bene mecum fecisti. Dixit jam Glogor: ingenia vestre Maiestatis miro modo videbis muros et paries dirutas cadentes in terram.

Et jam Jacobum magistrum vocare fecit, et qua turres fortes sunt ingenia mea preparare debeas. Et sic factum est.⁶⁾

II.

Pótlék a Lajos király haláláról szóló kesergő levélhez.

(123. lap:) Mors Ludovici regis est causa Hungarorum; sed regnum eorum non sunt in causa⁷⁾, quod perdiderunt; hawd

¹⁾ Későbbi javítás felette: unum characterem.

²⁾ Írva »pohee«; felette későbbi kézzel »st«.

³⁾ Írva »carectes«.

⁴⁾ Ivít-re javítva.

⁵⁾ Pauperem-re pótolva.

⁶⁾ Utána a későbbi (XVII. sz.) javító kéz toldása: et erant barones ac nil.

⁷⁾ Ugyanez a pont az ezt megelőző 124. lap alján így van:

»Mors Ludovici regis est causa Hungarorum, sed regnum eorum non est causa Hungarorum, quod perdiderunt, hawd potius causa Germanorum, de quibus scriptum est, et testimonium habemus sub arma protonotariorum etc.«

potius Germanorum, de quibus causis eorum scriptum est in testimonium in alia istoria cronicis, per protonotariorum sub arma eorum in Strigonia arcis, quod¹⁾ scripserat propriis manibus epistolam rex Romanorum ad regem Joannem, et proxime epistolam Ferdinandi optimates Hungari, qui adherebantur circa ipsum, quod ipsum non coronaretur, donec legitime certaret cum Etnicis et ipsos ultra mare expugnaret, solummodo concederet sibi rex Joannes locum Budensem. Et sub fide magna ipsius scripserat etiam toti comitatus Hungarorum, et promissionem suam epistolas per precursorem suum currere fecerat per singulos comitatibus. Et hec vlgus Hungarorum quod sensissent, magis adherebantur circa Ferdinandum, quam ad regem Joannem.

Cumque precipue Emericus Cibak intellexisset tam promissionem suam Ferdinandi, clam ilico *pletum* habuit a Ferdinando contra regem Joannem.

Et rex Romanorum intellexisset libita vlgorum Scitie, mox crevit sese ad regnum Hungarie²⁾ super aquam flui Ister, et super terram. Cumque apropinquasset ad Strigoniam, etiam nuntiavit regi Joanni, quod concederet sibi Budam, quod si non obtemperaret ei, extunc super caput ipsius expugnaret arcem Budensem, et ut iret in pristinum locum suum in officio ad vaivodatam Transsilvanensem, et pacifice permaneret ibi, et sibi fideliter serviret.

Hec omnia rex Joannes perciperet [123/b.] et in mente recluderet, scripsit literas rursus ad regem Romanorum, quod ne veniret contra eum, ac intrusus ne esset super eum, quia discernandum est iam inter Christianorum principes, quod ne cernit regia maiestas Hungarorum post decessum Ludovici regis, sive per fas, sive per nefas, quia et tua Maiestas deinceps ita ambulabit per Hungaros infideles optimates, sicuti nunc et ego; ergo sileas ne premeditaris venire occipite ceco ad Budam.

Rex Romanorum perlegens epistolas regi Joanni, dixit Petrus Prini ad regem Ferdinandum: nil revereat Maiestas

¹⁾ Wenzel-nél *quum* áll; a codexben: *quod*.

²⁾ Wenzel eddig közli s itt egy etc-t írva végzi az egészet (410. l.).

vestra, nec obtemperat verbis in scriptis regis Joannis, sed tute eamus ad Budam.

Spectabat Joannes rex relacionem iterum a rege Ferdinando, sed precursor venit sine relacione. Et rex Joannes de Buda extra meavit, quod nichilominus aliud faceret.

Rex Romanorum castra metatus erat illico ad campum Rakos, et cives Budenses invitare fecit ad se ipsum, ut regem Romanorum cum honore introducerent, quemadmodum decet!

Rex (t. i. Szapolyai) equitavit ad opidum Hattwan. Dum scribebant anno 1527.¹⁾ in die festo sancti Stephani regis cum processione ac sub velamine introduximus regem Romanorum cum hymnis canora prosequeremur ipsam usque ad arcem cum maximo triumpho.²⁾ Pontem suum super fluvium Ister preparare fecit citra Pesth, et gentem suam in campum Keleuenfelde, moram habuit usque ad quintum diem. Precepit post hec prelati et principibus regnicolarum Hungarie, ut convenirent in simul ad Albam regalem, et cum gregati forent, surrexit rex Ferdinandus de Buda et equitavit cum Germanorum ducibus ad Albam regalem, et ibi coronatus est per episcopos predictos. Et fortiter clamabant comitates nobilium Hungarorum et ignobiles uterque, ut nequaquam coronaretur, donec promissionem suam impleret exenim (sic!), quatenus [125³⁾] Turcarum gentem repugnaret, et arcem ab eis deliberearet.

Et sic coronaretur, sed in suspirio eorum tacuerunt. Quod se vidissent Hungari fallentem ac perjurum regem Romanorum, clamaverunt rurs[um]⁴⁾ regem Joannem comites Hunorum (sic!).

Venit Ferdinandus retr[ro] ad Budam. Et consilium dederunt regi Romanoru[m] palatinus Stephanus Bator, et Petrus Priny et Thom[as] episcopus Jauriensis cancellarius, quat-

¹⁾ Oldalt; 1527.

²⁾ Ezt Szerémi magáról nem írhatta, mert ő János királylyal együtt menekült Budáról Hatvan felé. Ld. Emlékirata 175. l.

³⁾ Az egyes lapok itt a codex végén össze vannak eszerelve s úgy bekötve, azért kell a 123. levélről a 125-re átugrani, a mint a lap alján álló custos s az értelem kívánja.

⁴⁾ A zárjelbe tett betűk a lap szélén le vannak szakítva.

tenuis expugnaret regem Joannem usque ad mortem, quia tua Maiestas inquit[us] erit ab ipso in gubernatione tua regietatis.

Et [misit] unum germanum belliductorem nomine Nicolaum Gro[zanz]¹⁾ habentem sub se quinque millia virorum, et remig[ravit] ultra post Joannem regem adversus Agriam.

[Ivit] Joannes rex ad Debrechen, de Debrechen ad Poloniam post confictionem sub Cassovie per Alemanos.

De Bud[a] rex Romanorum exiit ad Strigoniam, de Strigon[ia] ad Viennam, in die conversionis beati Pauli apostoli. Et inter duobus bobis permansit regnum Hunga[rie] absque principatu.

Et quod audivit rex Joannes re[gem] Romanorum exilientem de Buda, laudavit eum in astucia sua, quod meatum dedisset pro spacio ad German[os].

Inde vidit Turcus regnum Hungarie sine principatu, [et] veniens cum gverra suarum, et regionem ex utraque flui Marsium depredans, ac urgens,²⁾ et populum maxime deducens ad Turciam. Et cesar Zoltan Zoliman commoturus erat in nomine(2)³⁾ dei, mnetiavit regi Joanni, ut veniret ad Hungariam, et ad Budam noviter statueret eum.

Et sic rex Joannes de Polonia venit ad Hungariam, in civitate Lippa. Et cesar movit se iterum adversus Budam cum agmina multitudine sua, et rursus statuit regem Joannem in locum suum pristinum. Et cesar cum gente sua Ismaelica depredavit, quantum voluit, et rursus equitavit [ad domum suam] cum multitudine [.]

[125/b.] Et per unum sacerdotem *Georgium Sirimiensem*, qui quondam capellanus Lodovici regis adolescentis, et post decessum ipsius etiam Joannis regis, qui in multis periculis currebat cum eis, et in vanum laborabat, quod ei nil porrigebant, attamen eos scadebat, quantum potebat, et ex gratia dei eis

¹⁾ Gróf Salm-ot írja mindig ilyenképen: *oldalt a javító kezével*: »Nicolaus de Zolyon«.

²⁾ *Urrens* helyett.

³⁾ Tulajdonképp, mintha *mia* betűk volnának írva felette ezikkzakkkos *r* betűt jelző rövidítési jellel. Talán *mira*-t akart vele írni?? *Memoria*-t másképp, utább pár sorral, egészen kiírja.

sepe divinabat, dum vota sua reddebat, ac de Chestakovo cum divertebat, et [in] civitate Cracoviensi post hoc dum residebat, et hec [in] memoria sua semper recondebat, et de mente (demum — kitörölve) [hec] jam scribebat, quod beata virgo eum adjuvabat etc.

Alatta, nagy betűkkel, XVII. sz. kéz írása:

HISTORIA RERVM VNGARICARVM à Georgia Sirmiēn. Regis Ludovici [más kézzel: et Joannis regis] sacellano scriptitata.

(Egyetlen kézírati példánya, XVI. sz. másolathán, papíron, a bécsi cs. és kir. könyvtárban, 8649. sz. a. fol. 125 lev.)

